

تحلیل کمی سواد رسانه در کتاب های پایه ششم ابتدایی

کوثر سنچولی (نویسنده مسئول)^۱، فاطمه السادات حسینی طباطبایی^۲

^۱ دانشگاه فرهنگیان امام سجاد بیرجند، زابل kosarsanchouli1378@gmail.com

^۲ دانشگاه فرهنگیان امام سجاد بیرجند، زابل Fatemehhtabatabaei@gmail.com

چکیده

این پژوهش باهدف بررسی میزان توجه کتاب های درسی پایه ششم ابتدایی به مولفه های سواد رسانه ای انجام شد. روش این مطالعه، تحلیل محتوا با رویکرد کمی بود. در این پژوهش تمامی کتاب های درسی پایه ششم ابتدایی که در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ تدریس می شدند، در فرایند تحلیل محتوا وارد شدند و کدگذاری از طریق قیاسی و بر اساس چهار مقوله سواد رسانه ای انجام شد. در این بررسی، واحد زمینه درس و واحد ثبت، مضمون، تصویر و تمرین بود. برای اطمینان از اعتبار کدگذاری از داور دوم نیز استفاده شد. میزان توافق میان داورها ۰/۸۷ بود. نتایج نشان دادند که در کتاب های درسی پایه ششم ابتدایی توجه کمی به مولفه های سواد رسانه ای شده و برخی کتاب ها درسی، از توجه به مولفه سواد رسانه ای غفلت شده است. براساس نتایج این پژوهش، لازم است دست اندکاران نظام آموزشی و برنامه ریزان درسی به پرورش سواد رسانه ای از طریق متون درسی توجه بیشتری کنند.

واژه های کلیدی

سواد رسانه ای، کتاب های درسی پایه ششم، تحلیل محتوا

۱. متن مقاله

ما در عصر رسانه ها زندگی میکنیم؛ عصری که در آن رسانه ها جزء جدایی ناپذیر زندگی ما هستند و به اشکال مختلف در نحوه زندگی، اندیشه و احساسات ما و فرزندانمان تعیین کننده اند (صدیق بنای، ۱۳۸۵). رسانه ها آهنگ تغییرات در زندگی بشر را شتاب بخشیده اند. یکی از ویژگی های مهم دنیای امروز فناوری های ارتباطی است. رسانه ها روز به روز بیشتر در مرکز تفکر انسانی قرار می گیرند و یکی از مؤلفه های وجودی ساختار زندگی بشر در کنار سایر مؤلفه ها به شمار می روند. دانش آموزان نیز چون سایر گروه های جامعه در عصر رسانه ای، متفاوت تر زندگی می کنند و داشتن توانایی های لازم برای بهره گیری هرچه مستقلانه و خودمختارانه تر از رسانه ها برای آنها ضروری است (تقی زاده، ۱۳۹۳).

با پیدایش و گسترش انقلاب تکنولوژی در دهه ۱۹۸۰ جهان به مرحله جدیدی گام نهاد که در آن رسانه ها ضمن تکامل و تنوع به یکی از اجزای اصلی جوامع بشری تبدیل شده اند. بنابراین برای اینکه بتوان در برابر رسانه های متعدد، مخاطبینی داشت که در کنار بهره برداری آگاهانه و فعالانه از این رسانه ها، خود را در مقابل چالش ها حفظ نمایند، باید سواد جدیدی ایجاد کرد، پس نیازمند ارائه تعریف گسترده تری از سواد و افزایش فضای مفهومی آن هستیم؛ که معمولاً به معنای توانایی خواندن و نوشتن صرف نیست بلکه بهره مندی از تفکر منتقدانه در برخورد با رسانه هاست که از آن به عنوان "سواد رسانه ای" یاد می شود. این آموزش روش و چارچوب جدیدی فراهم میکند که برای زندگی شهروندی قرن ۲۱ ضروری است (دهقان شاد و محمدی کوکنده، ۱۳۹۱).

سواد رسانه ای مجموعه ای از مهارت های قابل یادگیری است که به توانایی دسترسی، تجزیه و تحلیل و ایجاد انواع پیام های رسانه ای اشاره دارد و یک مهارت ضروری در دنیای امروزی به شمار می رود. برای حرکت در محیط رسانه ای پیچیده امروز باید قادر به درک بهتر پیام های رسانه ای باشیم (مازندرانی، ۱۳۹۶). سواد رسانه ای از یک سو، مهارت های لازم برای برقراری ارتباطی متفکرانه و آگاهانه با رسانه ها را می آموزد و از سوی دیگر نگاهی دقیق، نقاد و تحلیلی نسبت به پیام های رسانه ای نوشتاری، دیداری و شنیداری فراهم می آورد (طاهریان، ۱۳۸۷).

هدف سواد رسانه ای این است که به مردم کمک کند تا به جای اینکه مصرف کنندگانی فرهیخته برای رسانه ها باشند به شهروندانی فرهیخته در جامعه اطلاعاتی که رسانه ها قلب تپنده آن هستند تبدیل شوند. در تعریف سواد رسانه ای بر توانایی های دسترسی و استفاده از رسانه ها، تولید پیام های رسانه ای و ارتباط با رسانه ها و تحلیل و ارزیابی انتقادی محتوای رسانه ها تأکید شده است (تقی زاده، ۱۳۹۳). اکنون آموزش سواد رسانه ای به عنوان یکی از کارآمدترین ابزارهای ارتقا و توسعه این سواد، مورد توجه کشورهای پیشرفته قرار گرفته است (تقی زاده، ۱۳۹۰).
باتوجه به زندگی در عصر رسانه ای و استفاده روز افزون دانش آموزان از رسانه ها به ویژه رسانه های تعاملی و از سوی دیگر، افزایش آسیب های اجتماعی، ارتقای سطح سواد رسانه ای می تواند نقش موثری در کاهش این نوع آسیب ها و استفاده نقادانه و هوشمندانه از رسانه ها به ویژه رسانه های نوظهور داشته باشد. موثرترین راه برای کاهش خطرات و آسیب های اجتماعی ناشی از رسانه ها، علاوه بر تصویب قوانین، کسب آموزش های تخصصی و امنیتی استفاده از رسانه ها و در مجموع، ارتقای سطح سواد رسانه ای است (نصیری و همکاران، ۱۳۹۱).

افراد با سواد رسانه ای با دانش تفکری مستدل و منتقدانه مبتنی بر شناخت، توانایی آمایش اطلاعات و استفاده صحیح از آن را در موقعیت های گوناگون دارا بوده و به علت شناخت دقیق ماهیت مسئله، اندیشیدن اصولی و کشف روابط امور به دنبال خلق نتایج تازه هستند بنابراین سواد رسانه ای به یکسری مجموعه مهارت هایی اطلاق میشود که فرد با تکیه بر آن قادر باشد به روشنی آنچه را که از رسانه های مختلف دریافت میکند اطلاعات مورد نیاز را تشخیص داده، اطلاعات ارزشمندتر و درست را گزینش و ارزیابی کند و در نهایت بهره برداری نماید (حافظی و بختیاری، ۱۳۸۳).

سواد رسانه ای نهضتی علیه رسانه ها نیست بلکه عادات رسانه ای افراد را تغییر می دهد و با هوشیار کردن مخاطبان به آن ها می آموزد چطور از رسانه ها استفاده کنند. شهروندانی که سواد رسانه ای دارند از طریق رسانه میزان آگاهی و توان دریافت اطلاعات خود را بالا می برند و با همین توان به سمت تقویت روحیه انتقادی بیشتر حرکت میکنند و رابطه یک سویه انفعالی را به جریانی دو سویه و فعال تبدیل می کنند (راسخ محمدی، ۱۳۸۶).

سواد رسانه ای کمک میکند تا قضاوت های صحیح تر و درک عمیق تری از محیط پیرامون داشته باشیم، به طوری که افراد بی بهره از سواد رسانه ای، را می توان طعمه های اصلی در فضای رسانه ای به شمار آورد. یکی دیگر از اهداف سواد رسانه ای، نشان دادن اضافه بار اطلاعاتی است. سواد رسانه ای کمک میکند تا افراد از انبوه پیام ها و اطلاعات اطراف خود بر اساس نیازهایشان استفاده نمایند و دچار سردرگمی نشوند (شکرخواه، ۱۳۸۶).

در نظر غالب اندیشمندان و سازمان ها، سواد رسانه ای شامل چهار مولفه دسترسی، استفاده، فهم انتقادی و تولید پیام های رسانه ای می باشد که به شرح زیر می باشد:

الف) دسترسی: این مولفه به فرصت های استفاده از رسانه ها مربوط می شود. مولفه دسترسی بر یک فرآیند اجتماعی و پویا استوار است و یک عمل صفر و یکی نیست.

ب) استفاده: این مولفه به بعد فنی سواد رسانه ای اشاره دارد. مولفه استفاده، واسطه ای برای برقراری ارتباط بین افراد و رسانه هاست.

ج) فهم انتقادی: این مولفه اشاره به فهم و ارزیابی انتقادی از رسانه ها و محتوای رسانه ای دارد. شامل رمزگشایی، تحلیل و ارزیابی است. توانایی ارزیابی، این امکان را فراهم می آورد تا مخاطبان دانش موجود خود را برای یک قضاوت ارزشی در مورد پیام های رسانه ای به کار گیرند؛ این قضاوت ها بر مبنای عقاید و ارزش شخصی هر فرد است.

د) تولید پیام های رسانه ای: آخرین مولفه، توانایی مخاطب در تولید پیام های رسانه ای چه به صورت چاپی و یا الکترونیکی است. (باهنر، ۱۳۹۳)

نهاد تعلیم و تربیت وظیفه دارد ضمن پاسخگویی به نیازهای جامعه و مطالبات اجتماعی رسالت تربیتی خود را به درستی انجام دهد. یکی از این نیازها، آموزش سواد رسانه ای است که در سند تحول راهبردهای آموزش و پرورش ۱۳۷۱ نیز بر آن تأکید شده است. سطح نه چندان مطلوب سواد رسانه ای دانش آموزان در دنیای رسانه های امروز به عنوان دغدغه جدی در نظام آموزشی کشور مطرح است. در کشورهای مختلف از طریق آموزش سواد رسانه ای در مدارس تلاش می شود توانایی های دانش آموزان در زمینه سواد رسانه ای ارتقاء داده شود و در برخی کشورها نیز، آموزش سواد رسانه ای به صورت کتاب درسی تدریس می گردد. اما در کشور ما کار عملی خاصی در این خصوص انجام نگردیده است (طلوعی، ۱۳۹۱).

باهنر و چابکی (۱۳۹۲) پژوهشی تحت عنوان "تحلیل سواد رسانه ای براساس مدل EC مورد مطالعه: سیاست شورای عالی انقلاب فرهنگی" انجام دادند، که نتایج تحقیق نشان داد بیشترین میزان توجه در اسناد به مولفه استفاده و دسترسی بوده است و مولفه فهم انتقادی و تولید پیام رسانه ای کمتر مورد توجه قرار گرفته است. حجم بسیار اندک این مولفه ها نشانگر این است که این مولفه نزد سیاست گذاران کم اهمیت است.

نتایج پژوهش تقی زاده (۱۳۷۳) با عنوان «بررسی نقش دوره آموزش سواد رسانه ای بر توانایی پردازش پیامهای رسانهای دانش آموزان مقطع متوسطه» با روش شبه آزمایشی انجام گرفت بیانگر آن بود که میزان سواد رسانهای و چالشهای مربوط به آن در دانش آموزان در سطح ضعیف است.

نتایج پژوهش تقی زاده (۱۳۷۱) نشان داد که سطح سواد رسانهای دانش آموزان دبیرستانی شهر کرمان متوسط به پایین است و آنها اطلاعات اندکی درباره رسانه ها، مالکیت، عوامل اقتصادی، فرهنگی و شکلدهنده آنها دارند. دانش آموزان کمتر با برنامه ریزی از رسانه ها استفاده میکنند و اعتماد زیادی به محتوای اینترنت دارند.

شاه محمدی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان سواد رسانهای دانشجویان کارشناسی ارشد ارتباطات دانشگاه آزاد اسلامی تهران» به این نتایج دست یافت که جامعه آماری مورد نظر به طور متوسط به هدف اصلی سواد رسانهای یعنی داشتن مخاطبانی فعال با سطح آگاهی بال در برابر پیامها نزدیک است.

نصیری (۱۳۹۷) به پژوهشی با عنوان «نقش سواد رسانهای در نظام آموزش و پرورش؛ ارائه مدلی مطلوب برای ایران» به این نتایج دست یافت که بخشهایی از محتوای آموزش سواد رسانهای در کشور ژاپن و کانادا را به عنوان الگوهای موفق سواد رسانهای بررسی و مدلی مطلوب برای سواد رسانهای ایران را پیشنهاد کرده است.

نیازی و همکاران (۱۳۷۵) در پژوهشی با عنوان «تأثیر آموزش سواد رسانهای مبتنی بر فناوری بر میزان آگاهی دانش آموزان» با روش تحقیق از نوع شبه آزمایشی به این نتایج دست یافت که آموزش سواد رسانهای مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات باعث افزایش میزان آگاهی دانش آموزان از سواد رسانهای شده است.

هادیان و همکاران (۱۳۷۹) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتب تفکر و پژوهش و مطالعات اجتماعی پایه ششم دبستان بر اساس میزان توجه به آموزش رسانهای» با روش میدانی بر اساس تحلیل محتوا با استفاده از ابزار پرسشنامه به این نتایج دست یافت که این کتاب آنچنانکه باید و شاید به مقوله سواد رسانهای پرداخته و با توجه به سن دانش آموزان این نیاز احساس میشود که آموزشهای الزم در این پایه به دانش آموزان داده شود.

براین اساس در پژوهش حاضر بادر نظر گرفتن مولفه های سواد رسانه ای، وضعیت کتاب های پایه ششم ابتدایی از حیث توجه به میزان سواد رسانه ای بررسی شده است، تا مشخص گردد، به چه اندازه به مبحث سواد رسانه ای توجه شده است؟
روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی است که به روش تحلیل محتوا انجام شد. موضوع مورد بررسی، مجموعه کتاب های پایه ششم ابتدایی بود که در سال تحصیلی ۹۸_۹۹ معتبر بود. در این پژوهش، واحد زمینه رادرس و واحد ثبت را مضمون، تصویر و تمرین تشکیل میدادند. منظور از مضمون، پیام محتوایی پاراگراف های متن کتاب درسی است. برای استخراج فراوانی مفاهیم مربوط به سواد رسانه ای، در کتاب های سال ششم ابتدایی، ابتدا بر اساس مدل EC کمیسیون اروپا بررسی شد. این مدل چهار مولفه دسترسی استفاده درک انتقادی و تولید ارتباطی را در حوزه سواد رسانه ای مطرح میکند (باهر، ۱۳۹۳)؛ بر همین اساس در این تحقیق برآنیم تا بر اساس مدل EC کمیسیون اروپا و مولفه های مطرح در آن با استفاده از روش تحلیل محتوا کمی جایگاه سواد رسانه ای را در کتاب های سال ششم ابتدایی بررسی شدند. سپس نشانگر های مربوط به هر کدام از مولفه ها تعیین شدند. برای اطمینان از روایی فهرست و ارسای تحلیل محتوا، از شیوه روایی محتوایی (نظر داور) استفاده شد. برای اینکه از درستی کد گذاری مطمئن شویم به بررسی پایایی اسکات پرداختیم برای این منظور مقدار ۱۰ درصد از کل محتوای درسی در اختیار داور دوم برای بررسی مجدد قرار گرفت. در این بررسی ضریب توافق اسکات در بین داوران انتخاب شده که شاخصه ای از پایایی است، مقدار ۰/۸۷ بود.

جدول ۱

مولفه های سواد رسانه ای و نشانگر های آن

مولفه	تعریف	نشانگر
دسترسی	دسترسی بر یک فرآیند اجتماعی و پویا استوار است و یک عمل صفر و یک نیست. پس از آنکه دسترسی اولیه ایجاد شود، توسعه سواد منجر به این می شود که کاربران به طور پیوسته و معنی داری شیوه دسترسی را تغییر دهند؛ به طور مثال خود را به روز رسانی کنند و یا به لحاظ نرم افزاری و	دسترسی به رایانه، لوازم مربوط به رایانه، در دسترس بودن لوح فشرده همراه با کتاب

	<p>سخت افزاری خود را ارتقا دهند . در مجموع این مولفه به فرصت های استفاده از رسانه ها مربوط می شود . باید به گونه ای درست میان دسترسی های فیزیکی به رسانه ها و محتوای آنها و نیز توانایی نظری و عملی استفاده از رسانه ها تمایز قایل شد .</p>	
<p>نحوه استفاده از وسایل الکترونیکی</p>	<p>مولفه استفاده واسطه ای برای برقراری ارتباط بین افراد و رسانه هاست . این مولفه به بعد فنی سواد رسانه ای اشاره دارد . با استفاده از این مهارت ها ، مخاطب می تواند به طور موثری از وسایل ارتباطی و رسانه ای استفاده کند ؛ به عبارت دیگر ، این مهارت به توانایی مخاطبان در استفاده از رسانه ها توجه دارد .</p>	<p>استفاده</p>
<p>تفسیر داده های رسانه ای</p>	<p>این مولفه به فهم و ارزیابی انتقادی از رسانه ها و محتوای رسانه ای دارد . این قابلیت واسطه بین افراد و محتوای در مجموع به بعد شناختی سواد رسانه ای توجه دارد . این مولفه شامل رمز گشایی ، تحلیل و ارزیابی است . توانایی رمز گایی بدین معناست که فرد در باید چگونه پیام های رسانه ای و اطلاعات را بازیابی کند و همچنین متوجه این نکته شود که هر رسانه ای یک سری قرار داد های مشخص و نانوشته دارد که براساس آنها عمل می کند . توانایی تحلیل ، قدرت وساخت شکنی و تجزیه نمودن پیام های رسانه ای و قرار دادن آنها در طبقه ها ، مفاهیم و انگاره های مختلف و تجزیه نمودن پیام های رسانه ای و قرار دادن آنها در طبقه ها ، مفاهیم و انگاره های مختلف به فرد می دهد ؛ در این مرحله فرد می آموزد که چگونه معانی پنهان متون رسانه ای را آشکار کند . توانایی ارزیابی این امکان را فراهم می آورد تا مخاطبان دانش موجود خود را برای یک قضاوت ارزشی در مورد پیام های رسانه ای به کار گیرند ؛ این قضاوت ها بر مبنای عقاید و ارزش های شخصی هر فرد است .</p>	<p>فهم انتقادی</p>
<p>درست کردن روزنامه دیواری _ارابه تحقیق به کلاس</p>	<p>آخرین مولفه توانایی مخاطبان در تولید پیام های رسانه ای چه به صورت چاپی و چه به صورت الکترونیکی است ؛ این مهارت به افراد اجازه می دهند پیام هایی با رمزگان مختلف خلق ، تولید و منتشر کنند و آنها را برای رسانه های موجود مختلف به کار گیرند . این مولفه به این دلیل مهم است که افراد از این طریق در می یابند که تولید کنندگان پیام های رسانه ای چه رویه و روشی را برای تولید متون رسانه ای به</p>	<p>تولید پیام های رسانه ای</p>

	کار می گیرند .
--	----------------

یافته ها

جدول ۲، میزان توجه کتاب های درسی پایه ششم به سواد رسانه ای رانشان میدهد. براین اساس، در متن کتاب های درسی سال ششم ابتدایی، در دروس فارسی، نگارش، ریاضی و قرآن به مولفه دسترسی توجهی نشده است و همچنین در دروس علوم تجربی، مطالعات اجتماعی، فارسی، نگارش، قرآن، هدیه آسمانی به مولفه استفاده توجهی نشده است. همچنین در کتاب های کار و فناوری، فارسی، نگارش، قرآن، علوم تجربی و مطالعات اجتماعی فهم انتقادی مورد توجه قرار نگرفته است و در کتاب های علوم تجربی، مطالعات اجتماعی، ریاضی، هدیه آسمان، فارسی، نگارش و قرآن مولفه تولید پیام رسانه ای توجهی نشده است.

بیشترین توجه به مولفه "استفاده" شده که میزان آن در کتاب تفکر و پژوهش با فراوانی ۶(۴،۴٪) و کار و فناوری با فراوانی ۶۵(۴۸،۱٪) بود. (جدول ۲)

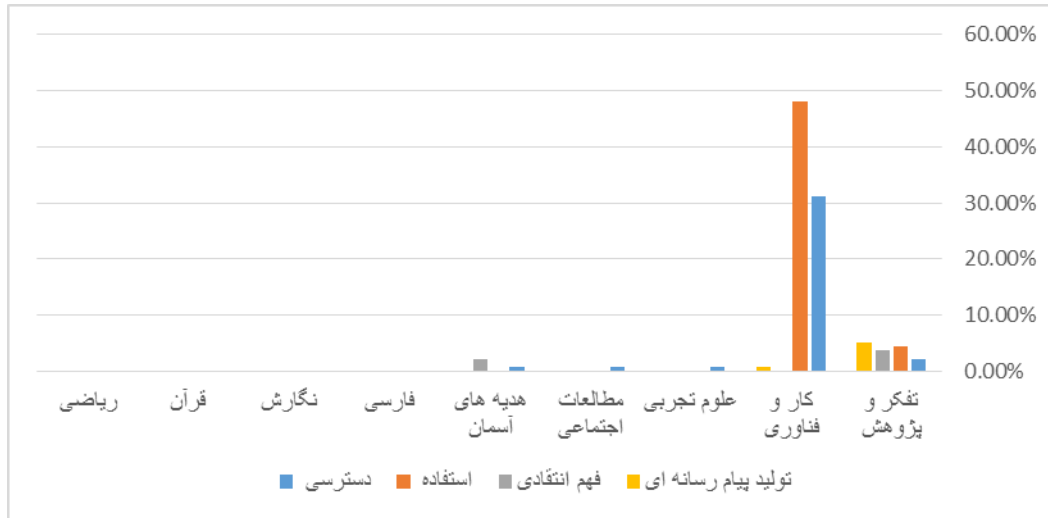
جدول ۲

مولفه های سواد رسانه ای در متن کتاب های درسی پایه ششم ابتدایی

تفکر و پژوهش   کار و فناوری   علوم تجربی   مطالعات اجتماعی   هدیه آسمان
فارسی   نگارش   قرآن   ریاضی   جمع

مولفه	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	علوم تجربی	مطالعات اجتماعی	هدیه آسمان	فارسی	نگارش	قرآن	ریاضی	جمع
دسترس	3	42	1	1	1	0	0	0	0	48
	2/2%	31/1%	0/7%	0/7%	0/7%	0	0	0	0	35/4%
استفاده	6	65	0	0	0	0	0	0	0	71
	4/4%	48/1%	0	0	0	0	0	0	0	52/5%
تفکر انتقادی	5	0	0	0	3	0	0	0	0	8
	3/7%	0	0	0	2/2%	0	0	0	0	5/9%
تولید پیام رسانه ای	7	1	0	0	0	0	0	0	0	8
	5/1%	0/7%	0	0	0	0	0	0	0	5/8%
جمع	21	108	1	1	4	0	0	0	0	135
	15/4%	79/9%	0/7%	0/7%	2/9%	0	0	0	0	100%

در مقایسه میزان توجه به مولفه های سواد رسانه ای در کتاب های درسی سال ششم ابتدایی، در کتاب کار و فناوری بیشترین توجه به مولفه استفاده مشاهده شده است. این در حالی که در کتاب های فارسی، نگارش و قرآن هیچ توجهی به مولفه های سواد رسانه ای نشده است. همچنین، در مقایسه از میان مولفه های سواد رسانه ای، مولفه های فهم انتقادی و تولید پیام رسانه ای مورد کمترین میزان توجه قرار گرفته بودند. (نمونه ۱)

نمودار ۱

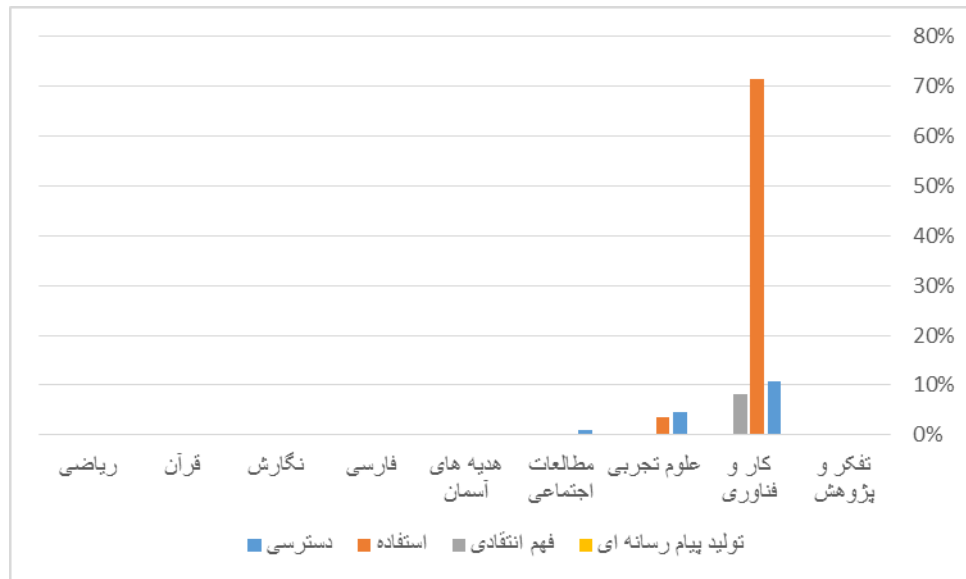
مولفه های سواد رسانه ای در محتوای نوشتاری کتاب های درسی سال ششم ابتدایی

جدول ۳

مولفه های سواد رسانه ای در تصاویر کتاب های درسی سال ششم ابتدایی

جمع	ریاضی	قرآن	نگارش	فارسی	هدیه های آسمان	مطالعات اجتماعی	علوم تجربی	کار و فناوری	تفکر و پژوهش	
14 16/5%	0	0	0	0	0	1 1/1%	4 4/7%	9 10/7%	0	دسترسی
63 74/9%	0	0	0	0	0	0	3 3/5%	60 71/4%	0	استفاده
7 8/3%	0	0	0	0	0	0	0	7 8/3%	0	فهم انتقادی
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	تولید پیام رسانه ای
84 100%	0	0	0	0	0	1 1/1%	7 8/2%	76 90/4%	0	جمع

با این توصیف، در مقایسه میان توجه به مولفه های سواد رسانه ای در تصاویر کتاب درسی پایه ششم ابتدایی، مشاهده می شود که مولفه استفاده بیش از سایر مولفه ها مورد توجه قرار گرفته است. در کتاب کار و فناوری، بیشترین توجه به مولفه استفاده شده است و در کتاب های ریاضی، هدیه های آسمان، فارسی، نگارش و قرآن به مولفه های سواد رسانه ای هیچ گونه توجه معطوف نشده است.

نمودار ۲

مولفه های سواد رسانه ای در تصاویر کتاب های درسی پایه ششم ابتدایی

جدول ۴

مولفه های سواد رسانه ای در فعالیت های کتاب های درسی سال ششم ابتدایی

فعالیت	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	علوم تجربی	مطالعات اجتماعی	هدیه های آسمان	فارسی	نگارش	قرآن	ریاضی	جمع
دسترسی	17	26	2	7	7	5	2	14	2	82
	5%	7/7%	0/5%	2%	2%	1/4%	0/5%	4/1%	0/5%	23/7%
استفاده	4	106	0	3	0	5	0	0	0	118
	1/1%	31/5%	0	0/8%	0	1/4%	0	0	0	34/8%
فهم انتقادی	43	8	0	0	1	15	0	0	0	67
	12/7%	2/3%	0	0	0/2%	4/4%	0	0	0	19/6%
تولید پیام رسانه ای	0	11	2	2	0	0	0	0	1	16
	0	3/2%	0/5%	0/5%	0	0	0	0	0/2%	4/4%
جمع	64	151	4	12	8	25	2	14	3	336
	18/8%	44/7	1%	3/3%	2/2%	7/2%	0/5%	4/1%	0/7%	100%

با این توصیف، در مقایسه میان توجه به مولفه های سواد رسانه ای در فعالیت های کتاب های سال ششم ابتدایی، می شود که مولفه استفاده بیش از سایر مولفه ها مورد توجه قرار گرفته است. در کتاب کار و فناوری بیشترین توجه به مولفه استفاده شده

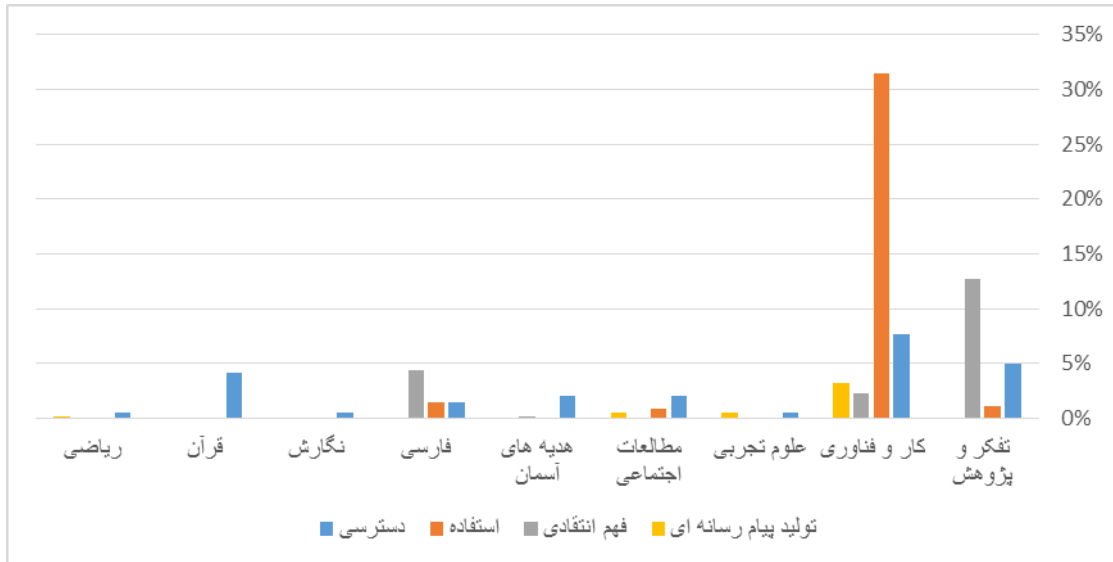

است و کمترین توجه به مولفه تولید پیام رسانه ای شده است و در کتاب های تفکر و پژوهش، هدیه اسمان، فارسی، نگارش، قرآن اصلا توجه نشده است.

نمودار ۳

مولفه های سواد رسانه ای در فعالیت های کتاب های درسی سال ششم ابتدایی

بحث و نتیجه گیری

از آنجا که در نظام آموزشی کشور ما، کتاب درسی یکی از مولفه های اساسی برنامه درسی محسوب می شود، طراحی و تدوین محتوا ان باید به گونه ای باشد که با توجه به پیشرفت تکنولوژی باید به بعد سواد رسانه ای کتاب ها توجه ویژه ای شود. از طرفی با توجه به شرایط ویژه همه گیری ویروس کرونا که باعث ایجاد آموزش های مجازی شده، اهمیت توجه به این بعد را چند برابر می کند. این امر ایجاب می کند که کتاب های درسی در مضامین محتوای خود، ارتباط افقی باهم داشته باشند تا بتوانند به توسعه سواد رسانه ای کمک کنند.

در عصر کنونی و جامعه دانش محور کم کردن شکاف اطلاعاتی و بهره مندی موثر از رسانه ها و فناوری به عنوان زیربنای توسعه انسانی ضروری است برای تحقق این هدف ارتقای سواد رسانه ای به مردم کمک می کند که چگونه پیام های مورد نیاز خود را از میان انبوه اطلاعات گزینش کنند. شهروندانی که از سواد رسانه ای برخوردارند در تصمیم گیری های فردی و اجتماعی موفق تر عمل می کنند. از این رو هر اندازه در جامعه ای افرادی، قدرت تجزیه و تحلیل پیام های رسانه ای و مفاهیم پنهان آن را داشته باشند، آن جامعه از توسعه انسانی بیشتری برخوردار است. (نقیب السادات، ۱۳۹۳)

از نگاه یونسکو، فواید و الزامات سواد رسانه ای به شرح زیر است:

- ۱) سواد رسانه ای دانشی حیاتی درباره ی عملکرد رسانه ها در جوامع دموکراتیک و فهم منطقی شرایط مورد نیاز اجرای موثر این عملکرد ها ایجاد می کند و مهارت های اساسی لازم برای ارزیابی کارایی رسانه ها در عملکرد های مورد انتظار فراهم می کند.
- ۲) جامعه دارای سواد رسانه ای، توسعه آزادی، رسانه های مستقل و کثرت گرا و نظام های باز اطلاعاتی را پرورش می دهند.
- ۳) سواد رسانه ای باید به عنوان یک کل، شامل ترکیبی از توانمندی و قابلیت ها (دانش، مهارت ها و نگرش ها) در نظر گرفته شود.
- ۴) شهروندان باید دانش لازم را برای موقعیت و مصرف اطلاعات را به خوبی آموخته باشند.

۵) مرد و زن ، گروه های به حاشیه رانده شده ، از قبیل مردمی که با ناتوانی زندگی می کنند ، اقلیت های قومی و بومی ، باید دسترسی یکسانی به اطلاعات و دانش داشته باشند .

۶) سواد رسانه ای باید به عنوان یک ابزار ضروری برای گفت و گو های بین فرهنگی ، درک متقابل و درک فرهنگی مردم دیده شود . (یونسکو ، ۲۰۱۱)

باتوجه به نیاز و الزامات جامعه امروزی به سواد رسانه ای ، در متن کتاب های پایه ششم ابتدایی توجه کمی به سواد رسانه ای و علی الخصوص تولید پیام رسانه ای شده است . که این یک مشکل اساسی برای دانش آموزان و معلمین آنهاست . در روند آموزش منبع اصلی دانش آموزان و توجه اصلی معلمان و دانش آموزان به متن کتاب های درسی است . کمبود تمهیدات و زیر ساخت های فناوری اطلاعات و سواد رسانه ای در این زمینه روند آموزش را مختل می کند .

همچنین با توجه به این که بیشترین چیزی که در کتاب های درسی توجه دانش آموزان را به خود جلب می کند تصاویر جذاب است ، در بخش تصاویر کتاب های درسی توجه کمی به سواد رسانه ای شده است . بیشترین توجه و آموزش سواد رسانه ای در بخش تصاویر ، در کتاب کار و فناوری است . در این کتاب بیشتر به کاربرد رایانه و استفاده از آن پرداخته است .

در بخش فعالیت های تمامی کتاب های پایه ششم ابتدایی سعی شده است تا حداقل یک الی دو مورد به دانش آموزان این فرصت را بدهد و از دانش آموزان بخواهد که در بستر سواد رسانه ای و مرتبط با درس مطرح شده اطلاعات کسب کنند ؛ از این رو در تمامی کتاب های پایه ششم دبستان مولفه "دسترسی" مطرح شده است .

کشور عزیز ما ایران کشوری پهناور است . شرایط تحصیلی و دسترسی به امکانات آموزشی مناسب در بستر سواد رسانه ای برای هر یک از دانش آموزان بخواهد که در بستر سواد رسانه ای و مرتبط با درس مطرح شده اطلاعات کسب کنند ؛ از این رو در تمامی کتاب های پایه ششم دبستان مولفه "دسترسی" مطرح شده است . کشور عزیز ما ایران کشوری پهناور است . شرایط تحصیلی و دسترسی به امکانات آموزشی مناسب در بستر سواد رسانه ای برای هر یک از دانش آموزان با دیگری تفاوت دارد . در کتاب های درسی تلاش بر این شده است که امکانات تمامی دانش آموزان در نظر گرفته شود اما با شرایط کنونی ، تغییر و تحولی عظیم در آموزش کشور صورت گرفته است و این تغییر ملزم به ایجاد زمینه و تمهیدات مناسب برای تحصیل هرچه بهتر دانش آموزان علی الخصوص دانش آموزان مناطق محروم است . نباید به به بهانه ی کمبود آکانات آموزشی از بحث سواد رسانه ای غافل شد .

از آن جا که بدون سواد رسانه ای ، نمی توان گزینشهای صحیح از پیامهای رسانه ای داشت ، به گمان من نهادهای آموزشی ، مدنی و انتشاراتی باید به این امر کمک کنند . نهادهای آموزشی مثل آموزش و پرورش ، دانشکده ها و آموزشگاههای مختلف می توانند مفهوم سواد رسانه ای را در کتب درسی ارائه کنند و نهادهای انتشاراتی هم می توانند مفاهیم ساده شده ای از این بحثها را در دستور کار خود قرار دهند ، نهادهای مدنی و صنفی که هر یک جمعی تخصصی را نمایندگی میکنند نیز می توانند اعضای خود را تحت آموزش مستمر در زمینه سواد رسانه ای قرار دهند . (شکر خواه . ۱۳۸۵)

منابع

- باهنر ، ناصر . چابکی ، رامین . (۱۳۹۳) . تحلیل سواد رسانه ای براساس مدل EC مورد مطالعه : سیاست های شورای عالی انقلاب فرهنگی .
- نقیب السادات ، سید رضا . فرهادی ، پریسا . (۱۳۹۳) . بررسی جایگاه رسانه ها در ارتقای سواد رسانه ای به منظور تحقق جامعه ی دانایی محور .
- تقی زاده، عباس، (۱۳۹۳). نقش آموزش سواد رسانه ای بر توانایی پردازش پیام های رسانه ای دانش آموزان مقطع متوسطه. پایان نامه دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی. دانشکده علوم اجتماعی، گروه ارتباطات
- دهقان شاد، حوریه؛ محمودی کوکنده، سیدمحمد. (۱۳۹۱). بررسی ضرورت آموزش سواد رسانه ای کودکان و نوجوانان از نگاه متخصصان آموزش و پرورش شهر تهران، فصلنامه مطالعات رسانه ای، شماره ۷.
- سلطانی فر، محمد. (۱۳۸۵). سانسور یا سواد رسانه ای، فصلنامه رسانه، دوره ۱۷، شماره ۴.
- مازندرانی، حبیب اله. (۱۳۹۶). تبیین ضرورت ارتقای سواد رسانه ای مبتنی بر سنتر پژوهی. دانشجوی دکتری علوم ارتباطات. طاهریان، مریم. (۱۳۸۷). سواد رسانه ای؛ آموزش رسانه ای کودکان و نوجوانان. پژوهشنامه سواد رسانه ای، مرکز تحقیقات استراتژیک، شماره ۲۲.
- نصیری، بهاره و عقیلی، وحید. (۱۳۹۱). بررسی آموزش سواد رسانه ای در کشور های کانادا و ژاپن. نوآوری های آموزشی، شماره ۴.
- صدیق بنای، هلن. (۱۳۸۵). زندگی ما در گرو رسانه. همشهری آنلاین.
- تقی زاده، عباس. (۱۳۹۰). مطالعه عوامل موثر بر رژیم مصرف رسانه ای دانش آموزان دبیرستانی شهر کرمان. پژوهشگران فرهنگ، ۹(۲۸).
- شکرخواه یونس. (۱۳۸۶). سواد رسانه ای یک مقاله عقیدتی، فصلنامه رسانه، سال هفدهم، ۴(۶۸)، ۳۲-۲۷.
- طلوعی، علی. (۱۳۹۱). سواد رسانه ای، درآمدی بر شیوهی یادگیری و سنجش. تهران: دفتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه ها.
- UNESSCOC2011 Media and Information Literacy curriculum for Teacher, Edited: Alton Grizzle and Carolyn Wilson from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf> Retrieved 2/1/2011**